

O'QUVCHILARNING INDIVIDUAL BILIMLARINI BAHOLASHNING HOZIRGI ZAMONDAGI O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Pardayev Sherzod Mamasharipovich

O'zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali katta o'qituvchi

sherzodpardayev84@gmail.com

Брысбаева Айсыга Алматовна

Ошский государственный педагогический университет

aisyrga160209@mail.ru

Annotatsiya: O'quvchilarning o'quv natijalarini baholashning an'anaviy baholash tizimining afzalliklari hamda yutug'lari, shuningdek baholashga mezonli yondoshuvning amaliy ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: baho, baholash, o'quvchilarning o'quv natijalari, formativ baholash, summativ baholash, mezonli baholash.

Аннотация: Обсуждаются преимущества и достижения традиционной оценочной системы оценки образовательных результатов обучающихся, а также практическая значимость критериального подхода к оцениванию.

Ключевые слова: оценивание, оценивание, результаты обучения учащихся, формативное оценивание, суммативное оценивание, критериальное оценивание

Abstract: The advantages and achievements of the traditional evaluation system for evaluating the educational results of students, as well as the practical importance of the criterion-referenced approach to evaluation, are discussed.

Key words: assessment, assessment, student learning results, formative assessment, summative assessment, criterion-referenced assessment

Bugun jahonda kelajak avlodga qanday ta'lim tizimlarini taqdim etish haqidagi savol qayta ko'rib chiqilib, «XXI asrda bolalar muvaffaqiyatga erishish uchun nimani o'rganishlari kerak?» va «Ta'lim berishning eng samarali usullari qanday?» kabi asosiy savollar ko'ndalang qo'yildi. Ushbu savollar ta'lim dasturi va ta'lim dasturini amalga oshirishda qo'llaniladigan pedagogik yondashuvlar bilan chambarchas bog'liqdir. Ta'limning zamonaviy talabi – ijodkor, raqobatbardosh va malakali insonni tarbiyalash. Shu yerda savol tug'iladi: ta'lim jarayonida o'quvchilar orasida o'zaro tushunish va jamoaviy munosabatlarni o'rnatib, o'quvchilarning ishonchsizligini yo'qotib, imkoniyatlarni kengaytiradigan omil nima? Baholash

tizimi o'quvchilarning o'quv-bilish kompetensiyasini shakllantirishga ta'sir qiladimi? Ushbu savolga bugungi kunning javobi – mezonli baholash bo'lib hisoblanadi.

Mezonli baholash – bu ta'limning maqsadi va mazmuniga mos keladigan, o'quvchilarning o'quv-bilish malakalarini, o'quv ko'nikmalarini shakllantirishga hissa qo'shadigan, aniq belgilangan, jamoa bilan ishlab chiqilgan, ta'lim jarayoni ishtirokchilariga oldindan ma'lum bo'lgan muayyan mezonlar bilan bilim oluvchilarning o'quv yutuqlarini taqqoslashga asoslangan jarayon. Ilgari maktabni boshqarish muhimligi ta'kidlangan bo'lsa, bugungi kunda asosiy e'tibor maktab direktorlari ko'magida o'qitish jarayonida yetakchilik jarayoniga, baholash va yuqori malakali o'qituvchilar va innovatorlarni rivojlantirishga qaratilmoqda. Ilgari biz sifatni nazorat qilganmiz, kelajakda biz uni ta'minlaymiz. Albatta, mavjud baholash tizimining afzalliklari ham bo'lganki, aynan shuning uchun ham uzoq vaqt saqlanib kelingan. Birinchidan, oddiyliigi, ikkinchidan, an'anaviylik, uchinchidan, hamma uchun tushunarli, to'rtinchidan, hammabop, universal, beshinchidan, ta'siri kuchli. Mavjud baholash tizimining kamchiliklari: o'quvchilar, ota-onalar va o'qituvchilar uchun tushunarli bo'lgan rejalashtirilgan ta'lim natijalariga erishish uchun baholashning aniq mezonlari mavjud emas; o'qituvchi har bir o'quvchining yagona mezonlarga erishishiga emas, balki butun sinfning o'rtacha bilim darajasiga e'tibor qaratib, belgi qo'yadi; mavjud baholash tizimi bilimlarni o'zlashtirish jarayonini emas, balki bilimlarni o'zlashtirish natijasini aks ettiradi; bilim oluvchilarga berilgan baholar o'quv dasturining alohida bo'limlari bo'yicha bilim, ko'nikma, malakalarning aniq elementlarini o'zlashtirish haqida tasavvur bermaydi, bu esa har bir o'quvchi uchun individual ta'lim trayektoriyasini aniqlashga imkon bermaydi; ta'lim jarayonida o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida operativ aloqa mavjud emas, bu esa o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan yuqori motivatsiyasiga yordam bera olmaydi. **An'anaviy baholash tizimi** o'quvchining darsga tayyorgarligini muntazam tekshirish va baho qo'yish bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, uning so'zlariga ko'ra, barcha o'quvchilar bilimini baholash bitta o'qituvchining shaxsiy munosabati va bilimidan kelib chiqib amalga oshiriladi, baholash jarayoni to'liq inson omiliga bog'liq, zamonaviy talablarga mos keladigan individual yondashuv va aniq baholash mezonlari mavjud emas.

Mezonli baholash vazifalari bo'lib quyidagilar hisoblanadi: darsning har bir qismida har bir o'quvchining tayyorgarlik darajasini aniqlash; o'quvchining rivojlanish yutug'ini nazorat qilish; o'quvchining o'quv jarayonidagi xato va

kamchiliklarini aniqlash va tuzatishga imkon berish; turli ishlar davomida olingan bahoning adolatliligini ta'minlash; ta'lim dasturining samaradorligini tahlil qilish; o'quv jarayoni va bilimlarni o'zlashtirish to'g'risida o'quvchi, o'qituvchi va ota-onalar o'rtasida qayta bog'lanishni ta'minlash. Amaliy ahamiyati: faqat o'quvchilarning ishi baholanadi; bajarilgan ish oldindan belgilangan namuna (standart) bilan taqqoslanadi; o'quvchi o'z ishini baholashga imkon beradigan va ota-onalarga ma'lumot bera oladigan aniq baholash algoritmini biladi; mezonli baholash muayyan ta'limiy maqsad bo'yicha baholanadi. Shuningdek, mezonli baholash texnologiyasi o'quvchilarda ortiqcha tashvishlanishni yo'qotadi va o'qituvchini «hakam» rolidan halos qiladi, bu esa o'quvchilarda o'z-o'zini baholash, o'z faoliyatiga baho berish va javobgarlikni rivojlantirishga yordam beradi, o'z kuchiga ishonchni mustahkamlaydi, o'quvchi muvaffaqiyotini baholashning obyektivligi oshadi. Mezonli baholash tizimi avvalgi baholashdan formativ va summativ baholash tizimining joriy etilishi bilan farq qiladi. Formativ baholash o'qitishni, usullarni va ushbu imkoniyatlarni amalga oshirish yo'llarini takomillashtirish imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan bo'lsa, jamlovchi baholash maqsadli baho qo'yish va sertifikatlash yoki o'qitishning oldinga siljishini qayd etishda o'quv natijalarini chiqarish uchun zarur.

Mezonli baholash asosidv 4K usuli — ijodiy fikrlash, tanqidiy fikrlash, muloqot va kooperasiya (hamkorlik) yotadi. Tizim quyidagi tamoyillarga asoslangan: reproduktiv daraja (bilim). Reproductiv darajadagi topshiriqlar mazmuni o'quvchilarning, o'quv materialini qayta ishlamagan holda esda saqlab qolish qobiliyatini aniqlab beruvchi qonunlar, xossalari, formulalar, tushunchalar va atamalarining mohiyatini o'rganish, eslab qolish va idrok etishga mo'ljallangan; produktiv daraja (qo'llash). Topshiriqlar mazmuni mavzuni o'zlashtirishda fanning qonun va qonuniyatlari, xossalari va formulalarini qo'llash, berilgan topshiriqlarga mos usullarni tanlash, tahlil qilish, taqqoslash va qarama-qarshi qo'yish, bir qancha qonun va qonuniyatlardan foydalanishdan iborat. Shu bilan birga, umumlashtirish va xulosa qilish talab etiladi. Mulohaza yuritish. Intellectual darajadagi topshiriqlarning mazmuni o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malakalarni notanish vaziyatlarda qo'llashni, qonun va qonuniyatlardan foydalangan holda tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirishni talab qiladi.

O'quvchilar faoliyati natijalarini baholashning milliy tizimini takomillashtirishda ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va mahalliyashtirish masalasi dolzarb. Bugungi kunda ayrim davlatlarning pedagogik amaliyotida tub

burilish yasagan **formativ baholash** metodologiyasini o'rganib chiqish va takomillashtirgan holda joriy etish mumkin.

Formativ baholash amaliyotini joriy etish baholash sifatini oshiradi, zero undan foydalanish orqali o'qituvchilar Milliy o'quv dasturida belgilab berilayotgan o'quvchilar faoliyati natijalariga qo'yiladigan talablarning bajarilishini, ya'ni o'quvchilarda kompetensiyalarning shakllanganlik darajasi va dinamikasini samarali baholash mumkin.

Hozirgi kunda umumta'lim maktablarida o'quvchilar bilimni baholashda keng tarqalgan ayrim yondashuvlar mavjud bo'lib, ular asosan o'quvchilarning bilimlari hajmini aniqlashga qaratilgan.

Formativ baholash pedagogik texnologiya sifatida ta'lim jarayoniga 1990 yillarda G'arb mamlakatlarida, oxirgi yillarda esa MDH, jumladan O'zbekistonda ham joriy etila boshlandi. Ilmiy muomalaga "formativ baholash" tushunchasi baholash faoliyati sohasi nazariyotchisi, avstraliyalik faylasuf olim M.Skriven tomonidan olib kirilgan bo'lib, bugungi kungacha tadqiqotchilar unga turli xil ta'riflar berishga ulguranganlar. M.Skriven "formativ baholash"ni summativ (yakuniy, ta'kidlovchi) baholashga qarshi qo'yadi. Uning fikricha, formativ baholash ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish, ulardan maktab amaliyotida ta'lim sifatini oshirish uchun foydalanishga xizmat qilishi zarur deb hisoblagan [1]. B.Blum esa "formativ baholash" ni o'quv maqsadlari taksonomiyasi nuqtai nazaridan ko'rib chiqib, aniq va shaffof o'quv maqsadlarining qo'yilishi ta'lim jarayonining turli bosqichlarida teskari aloqa o'rnatish uchun asos yaratadi deb hisoblagan. Ushbu oraliq natijalar tizimli ravishda o'lchab turilishi va har tomonlama tahlil qilinishi zarurligini ta'kidlab o'tgan [2].

Umumiy o'rta va oliy ta'limda amaliy yo'naltirilgan, ya'ni kompetensiyaviy modelga asoslangan yondashuvning joriy etilishi bilan bog'liq ravishda formativ baholash texnologiyasi o'quvchilarda o'quv motivasiyasini oshirish vositasi sifatida bir qator o'ziga xos xususiyatlarga egaligi aniqlangan: baholashning uzluksizligi, teskari aloqaning mavjudligi, mezonlilik, maqsadlarning oldindan rejalashtirilishi, prognostik yo'nalganlik, individual natijalarga qaratilganlik va h.k.[3].

Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda formativ baholash texnologiyasi "o'qish uchun baholash" (assessment for learning) [4,5]; "formativ baholash deganda o'qitish davomida baholash tushunilib, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalari, qadriyatli ustanovkalari, shuningdek, kommunikativ ko'nikmalari tahlil qilinib, ularning yutuq va kamchiliklari haqida teskari aloqa o'rnatiladi" [6]. Formativ baholashning o'ziga xos xususiyatlaridan biri baholash jarayonida na faqat

o'qituvchi, balki o'quvchilarning o'zlari ham faol ishtirok etadi; na faqat natija, balki jarayon, na faqat bilim, ko'nikma va malakalar, balki yutuqlar, qobiliyat va kompetensiyalar baholanadi. Formativ baholash texnologiyasi, an'anaviy baholash metodlaridan farqli ravishda, o'quvchilarning o'zlariga o'zini o'zi baholash imkoniyatini beradi. Baholash natijalarini tahlil qilish jarayonida o'quvchilarning yutuq va kamchiliklari aniqlanib, o'qituvchi o'zining va o'quvchilarning keyingi faoliyatiga, ta'lim mazmuni va metodlariga, vositalariga tuzatishlar kiritishi zarur bo'ladi. M.A.Pinskaya ta'kidlashicha, "ushbu baholashning maqsadi – natijalarni, yutuqlarnigina aniqlash emas, balki o'quvchilar qanday qilib bilim olayotganligini kuzatib borishdir" [7].

XULOSA Xulosa qilib aytganda, formativ baholash har qanday sinfni baholashning muntazam tarkibiy qismi bo'lishi kerak. Shunday qilib, xulosa qilish mumkinki, formativ baholash texnologiyasi na faqat o'quvchilarning ta'lim jarayonida yutuq va kamchiliklari, balki o'qituvchining ish faoliyati sifatini ham ob'ektiv baholash imkoniyatini berishi bilan ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Scriven, M. The methodology of evaluation // Curriculum evaluation. – Chicago: Rand McNally. – 1967. – 102 p.
2. Bloom, B.S. Learning for mastery. – Evaluation Comment. – 1968. – Vol. 1. – No. 2. – 12 p.
3. Бойцова Е.Г. Формирующее оценивание образовательных результатов учащихся в современной школе // Человек и образование. – 2014. – № 1 (38). С. 171-175.
4. Maktabda pedagogik texnologiyalar asosida informatika fanining ahamiyatini oshirishda elektron ta'lim vositalaridan foydalanish. Nizomiy nomidagi Toshkent davlat universiteti "Zamonaviy informatikaning dolzarb muammolari o'tmish tajribasi, istiqbollari" respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman materiallari TOSHKENT – 2023 yil 29 may 168-171 b
5. Pardayev M.Sh. Qurbonova Sh. Sindarov S. Omonov A An Integrated Approach To Information Technology Training In Non-Specialised Education: International Journal of Aquatic Science 3-serial Number 3Spring 2021 september P-813-819.
6. Pardayev M.Sh. Formative assessment as a tool for monitoring students' individual learning achievements at school: TJE - Thematic journal of Education ISSN 2249-9822 Vol-8-Issue Q1-2023 P- 103-111.
7. Pardayev M.Sh. Use of pedagogical information and communication technologies in effective organization of the educational process: Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal Том 6 № 2 (2023) P: 170-173
8. Pardayev M.Sh. Possibilities of using digital platforms for assessing individual educational achievements of students: Journal of Advanced Scientific Research (ISSN: 0976-9595) Vol-3 Issue 10 -2023. P-11.